

ORBÁN, VONA, GYURCSÁNY

Politikai vezetők integrációs tevékenysége a migrációs válság idején

Kiss Balázs

(MTA TK Politikatudományi Intézet)

ÖSSZEFOGLALÓ

A dolgozat azt mutatja be, hogy a címben szereplő három politikai vezér milyen integrációs teljesítményt mutatott 2014–2015-ben. A vezetéskutatás egyik újabb paradigmája, a CIP-modell szerint a kiemelkedő politikai vezetők a viselkedésük, főként az üzeneteik alapján három típusba sorolhatók: karizmatikus (C), ideológiai (I) és pragmatikus (P) vezetők. A modell három komponens együttlétéhez köti a politikai vezető sikerét: amennyiben a (politikai) szituációra a politikus az annak leginkább megfelelő típusú viselkedéssel válaszol, és ezzel teljesíti a követők, az állampolgárok szituációval kapcsolatos várakozásait, akkor kiemelkedő vezetővé, vezérré válik. Ez azzal jár, hogy sokakat képes egyesíteni, integrálni a maga politikai közösségébe, végső soron a magyar politikai közösségbe.

A paradigma ismertetése után a dolgozat bemutatja és besorolja a három politikusként a 2014–2015-ös politikai folyamatok, különösen a migrációs válság idején mutatott viselkedését a kategóriák valamelyikébe. Összevetve a viselkedések mintáit az adott esemény alapján kialakult és kialakított szituáció természetével, megmagyarázhatóvá válnak az adott politikus sikerei és kudarcai.

Kulcsszavak: politikai vezetők ■ migrációs válság ■ CIP-modell ■ Orbán Viktor ■ Vona Gábor ■ Gyurcsány Ferenc

Egy közösség integrációjának a politikai vezető az egyik legfontosabb ágense. Manapság Magyarországon úgy tűnik, mintha a legfontosabb integrátor éppen a vezér volna: mindegyik politikai közösségnek a sajátja. Ráadásul egy-egy rajongott vezető a másik, a többi politikai közösségben is integráló szerepet játszik, hiszen ezek éppen ő ellenében zárják soraikat; a vezér a kívülállók szemében az ellenfelet, az ellenséget testesíti meg. Mindez relevánssá teszi annak vizsgálatát, milyen módon is integrálja a kiemelkedő politikus a saját politikai közösségét, és hogyan járul hozzá a többinek az ő ellenében történő integrálódásához.

Az integrálás Dupcsik és Szabári (2015) definíciójának a nyomán két komponensből tevődik össze, s ezeknek a politikában megvannak a maguk specifikumai:

1. A cselekvéses komponens a kooperáció szorosabbá válása, kiterjedése. A politikában ennek a legfontosabb megmutatkozása a választásokon történő együttszavazás, de ide tartozik például a politikai rendezvényeken

való részvétel, a petíciókhoz való csatlakozás, de a közvélemény-kutatók alkalmával a színvallás a párthoz, politikai közösséghez tartozásról.

2. Az integrálódás másik komponense ügyek, értékek, normák stb. elfogadása, közössé válása. A politikában idesorolhatjuk az adott politikai közösséggel való kognitív, értékelő és érzelmi azonosulást, valahogyan úgy, ahogyan az Henri Tajfel (1972) nyomán kibontakozott szociális identitás-fogalom, majd pedig a politikai identitás-felfogás (Huddy 2001, Kiss 2015a) véli.

Ilyenformán a politikusok integrációs tevékenysége és teljesítménye többek között azon mérhető, ahogyan az általuk, illetve a pártjuk által szerzett párton belüli, illetve az országos szavazatok alakulnak, ahogyan a remélhetőleg megbízható közvélemény-kutatások jelzik a népszerűségüket, és az általuk előterjesztett ügyek (*issues*) fontosságának és a vonatkozó politikusi álláspont elfogadottságának a változását.

Három politikust vizsgálók a továbbiakban ebből a szempontból. Mindhárom sikeres integráló vezetőnek tekinthető, hiszen a saját pártjukban, politikai közösségükben, illetve a szélesebb politikai közösségben mindhárman komoly népszerűségre, ezzel egyidejűleg a külvilág szemében komoly integráló elutasítottságra tettek szert. Orbán Viktor évtizedek óta egyértelmű vezetője a Fidesznek és a jobbközép politikai közösségének, és egyben démoni megjelenése az ellenségnek például a baloldalon. Gyurcsány Ferenc 2004-ben sikerrel integrálta az MSZP-t még a pártvezetők ellenében is a saját támogatására, miniszterelnök lett, majd 2006-ban kiemelkedő szerepet játszott a baloldal választási győzelmében. Később az elutasítottsága messze fölülmúlta ugyan a támogatottságát, ám a saját pártjában, a Demokratikus Koalícióban a vezető szerepe kétségtelen. Végül Vona Gábor is bizvást minősíthető sikeres integráló vezetőnek, ugyanis a saját politikai közösségén belül egészen a vizsgált évig, 2015-ig megkérdőjelezetlenül vezette a pártot, ugyanakkor mindig is sokak szemében testesítette meg a politikából eltávolítandó erőket.

A jelen elemzés egyetlen időszakra, a 2014 második felétől 2015 végéig tartó szűk másfél évre összpontosít. Azért erre, mert ennek az időszaknak a történései felettébb kiemelték a vezető politikusok fontosságát, ezért az ekkor mutatott viselkedésük integrációs hatékonyságát több joggal becsülhetjük meg a népszerűség-változások segítségével, mint a kevésbé válságos időszakokban.

Az alábbiakban tehát arra teszek kísérletet, hogy egy meghatározott modell alapján elemezzem három magyar politikai vezető közelmúltban mutatott viselkedését, mégpedig azzal a szándékkal, hogy sejtéseket lehessen megfogalmazni arról, melyikük miért aratott sikert és vallott kudarcot egy-egy helyzetben, hogyan vált az állampolgárok egy-egy csoportja a követőjükké. Az elemzéshez a Michael Mumford és munkatársai által kidolgozott CIP modellt¹ fogom alkalmazni, mert ez differenciált jellemzését teszi lehetővé a helyzetek, a vezérek és a követők interakcióinak.

A kutatás nem előzmény nélküli még a magyar politikatudományban sem, ugyanakkor tudtommal a Kiss (2016)-ban olvasható kísérletet leszámítva a CIP-modell alkalmazására most kerül sor először. Fontos eredményeket értek el a vezetők leírásában Körösi András és kutatótársai. Főképpen Orbán Viktor jellemzésében születtek jelentős munkák: Körösi és Patkós (2015) Silvio Berlusconi-val hasonlította össze a magyar miniszterelnököt, míg Körösi, Hajdú és Ondré (2015) az 1990 óta működött összes kormányfőt elemezte, így Orbán Viktor mellett Gyurcsány Ferencet is. Hasonlóképpen Csizmadia (2006a és 2006b) is áttekintette az 1990 óta a magyar politikai életben vezetői szerepet játszott politikusok tevékenységét. Közvetve-közvetlenül a Fidesszel kapcsolatos, vagy a magyar jelenkor politikai nyelvvel foglalkozó munkák (például Szabó, 2006; Szűcs, 2014 és 2015) is érintettek vagy tárgyaltak hasonló kérdéseket. Ismereteim szerint még nem született politikatudományi igényű írás Vona Gáborról.²

A MODELL ÉS A FORRÁSOK

Mivel egy korábbi tanulmányomban (Kiss 2015b) viszonylag részletesen bemutatam a politikai vezetéssel és vezetőkkal kapcsolatos politikaelméleti és vezetéskutatási erőfeszítéseket, ezért most elegendő röviden összefoglalni a kutatás alapjául szolgáló modellt.

A CIP-modell kiindulópontjai

A CIP-modell fő jellemzője az, hogy háromféle vezetői viselkedési módot, vezetői stílust különböztet meg: a karizmatikust, az ideologikust és a pragmatikust. Mindhárom stílus alkalmas lehet arra, hogy valakiből kiemelkedő vezető (*outstanding leader*) váljék. A modell szerint vannak olyan szituációk, amelyekben a sikert a karizmatikus vezetői magatartás hozza el, más helyzetek pedig az ideologikus vezetőnek vagy a pragmatikus vezetőnek kedveznek. Csakhogy a szituáció milyensége sohasem határozható meg objektíve: a vezető ugyanis mindent megtesz avégett, hogy a saját érdekeinek megfelelő helyzetdefiníciót fogadtassa el az állampolgárokkal, ráadásul az állampolgárok különböző csoportjai másképpen és másképpen foghatják fel a szituációt egyfelől, a politikus viselkedését másfelől. Az tehát, hogy egy szituáció milyen, s ennél fogva milyen vezetői stílust tesz sikeressé, nagyon is függ attól, hogy a közönség jelentősebb csoportjai hogyan fogják fel az adott szituációt és az érzékelt vezetői stílust.

A CIP-modell tehát három komponens együttállásához köti a politikai vezető sikerét: a politikus akkor válik kiemelkedő vezetővé, vezérré, amikor egy-

egy politikai szituációra az annak leginkább megfelelő típusú viselkedéssel válaszol, és ezzel teljesíti a közönség, az állampolgárok szituációval kapcsolatos várakozásait. Amikor ez bekövetkezik, akkor a közönség nem csekély része a vezér követőjévé (*follower*) válik.

Amikor az alábbiakban Mumford és társainak a munkái alapján bemutatom az egyes vezetői stílusokat és a nekik kedvező helyzeteket, akkor tehát mindig figyelemmel kell lenni arra, hogy szinte sohasem az történik, hogy a politikus és a közönség mintegy belecsöppen egy készen talált és egyértelmű helyzetbe, hanem mindig perceptuális helyzetekkel van dolgunk, vagyis a helyzet jellemzőit a politikus és a közönség értelmezi így vagy úgy, nem ritkán egymástól eltérő módon. A politikus kezdeményez egy helyzetértelmezést, és figyelni, hogy a közönség elfogadja-e az ajánlatot. Ha a politikus tehetséges, akkor a helyzetértelmezése és általában a viselkedése nem eleve adott, hanem a közönséggel és a szituációval folyó interakció függvénye, de úgy, hogy saját maga folyvást kezdeményező szerepben van. Fontos még azt is figyelembe venni, hogy mivel a közönség nem homogén a maga helyzetértelmezésében és reakcióiban, ezért a politikus aszerint is kezdeményez és reagál, hogy a közönség melyik és mekkora részének a támogatását akarja elnyerni.

Lássuk ezután a három vezetői típust és az annak kedvező helyzeteket!³

A karizmatikus vezető

A karizmatikus vezető legfőbb ismertetőjegye a *vízió*. A közönség számára vonzó jövőbeli állapotot fest fel, amely ugyanakkor kellően specifikálatlan ahhoz, hogy mindenki, vagy eléggé sokan a maguk módján tudják azt értelmezni és benne megtalálni a helyüket és boldogabb jövőjüket. Politikus esetében az ország, de legalább a saját politikai közösség történelmi távlatú jövőképéről van szó, egy jobb világról.

A vezető *személyes példával* jár elől, a saját életét mutatja fel olyan mintaként, amelyet megpróbálhat mindenki a maga körülményei közepette megvalósítani; végrehajtja tehát a csoport prototípusának teendőit (Hogg, 2001).

A vízió *lelkesíti* a közönséget, és így változtatja a *követők közösségévé*. Mivel a karizmatikus vezető a célkijelöléssel gyakorol befolyást és integrál, ezért *személyes kötődést* és *bizalmat* kell kialakítania. A követőknek ugyanis meg kell bízniuk abban, hogy a célállapot elérhető.

A politikus tehát közösséget, az ingroup értelmében vett csoportot hoz létre, más szóval *identitást*, hovatartozást nyújt a követőknek. Az összetartozás személyes jellegű, vagyis az ő személyéhez kötődik, hiszen a vízió is az övé.

Emiatt az ilyen vezető nemigen hajlandó a *hatalommegosztásra* a vezetőtársakkal, hanem a kommunikációjában az egyéni döntési kompetencia fontosságát és saját döntési kompetenciáját hangsúlyozza.

A karizmatikus vezető szívesen hoz létre *mozgalmat* maga körül, vesz részt *tömegmegmozdulásokban*, ezzel is mintegy átnyúlva az egyéb közvetítő mechanizmusok felett, éspedig a személyes kötődések létrehozása és megerősítése végett.

Olyan helyzetekben számíthatunk ezért a karizmatikus vezető feltűnésére és sikeres működésére, amikor *az aktuális tendenciák fenyegetők*, vagy legalábbis könnyű őket így felfogni. A vezér vagy készen találja maga körül azt az általános felfogást, hogy az aktuális folyamatok kedvezőtlen irányba tartanak, vagy ő maga próbálja megteremteni ezt a közhangulatot.

Többek között akkor válhat a karizmatikus vezér népszerűvé, amikor a népesség viszonylag nagy részének *gyenge az identitása*, és azok körében arat sikert, akiknek az önazonossága *megrendült*. Következésképpen az ilyen vezető megjelenése nem igényel erős előzetes csoportkohéziót, éppen ellenkezőleg: ezt ő teremti meg.

Az ideologikus vezető

Az ideologikus vezető is célokat tűz ki és hangsúlyoz a követői számára, ám ezek a célok nem a jövőből érkeznek, hanem a *közös múltból*. Az ilyen politikus beállításában a múltból eredő értékek és célok a maguk természetes módján érvényesülnének, illetve elérhetők lennének, amennyiben nem tornyosulnának ez elé akadályok. Az általa kitűzött feladat tehát *az akadályok lebontása*, mert az értékek képesek átsegíteni a zavaros időközön, a társadalom összeomlásán.

A múltbeli értékek középpontba helyezése okán a politikus értékkonzisztenciára törekszik, ugyanis a követők, az állampolgárok nehezen tolerálják a közös értékek táboron belüli megsértését. Ez kockázattal jár az ideologikus vezető számára, míg ugyanis a karizmatikus vezetőnek viszonylag könnyen elnézik bizonyos értékek be nem tartását, az ideologikus vezető éppen a bevált értékekhez való hűségben kell, hogy élen járjon. Például a követők szemében a karizmatikus vezető körüli korrupció kevésbé zavaró, mint ha illet látnak az ideologikus vezető környezetében. Ennélfogva az ideologikus vezető fellépését elősegíti *mások korruptsága*, hiszen ez ellentétes a bevett értékekkel, amelyeknek ő a bajnoka.

Az ideologikus politikus feltűnéséhez és sikeréhez az olyan *válsághelyzetek* a kedvezők, amelyekben nemcsak a jelen eljárásai mondanak csődöt, hanem a kilátások tekintetében is erős, felszámolhatatlannak tűnő megosztottság van. Ilyen helyzetben nem látszik felvázolhatónak a jelentől nagyon eltérő olyan jövőbeli állapot, amelyet mindenki elfogadna. Életképes alternatíva tehát az apellálás a múltbeli értékekre, amelyek akadálytalan érvényesülése magától hozza el a boldogabb jövőt.

Ahogyan a karizmatikus vezetőnek, úgy az ideologikus vezetőnek is nagy szüksége van *szociális készségekre*, ugyanis ő is személyes elkötelezettségekre kell, hogy támaszkodjék. Ezek alkalmazására pedig a követőkkel történő gyakori *közeli érintkezések*, például politikai nagygyűlések, blogolás, facebook posztok alkalmával kerülhet sor. Mindkét típus szívesen kezdeményez tehát ilyeneket.

A *kohéziót* tekintve az ideologikus vezető megjelenése és sikere igényli a legmagasabb szintet. Ebben általában a más csoportoktól való elválasztás gesztusát szokta alkalmazni, vagyis elsősorban azt hangsúlyozza, ami a saját csoportot elválasztja a többitől, *az ingroupot az outgrouptól*. Az erős kohézió miatt az ideologikus vezető hajlandó a hatalma megosztására, mert számíthat arra, hogy a vezetőtársak is egyek vele az értékek tiszteletében. Mindez jelzi, hogy az ideologikus vezető főként *kollektivista* kultúrában vagy szubkultúrában érvényesülhet.

A pragmatikus vezető

A pragmatikus vezető nem a távlatos célokat hangsúlyozza, hanem *a megteendő innovatív lépéseket*. A célok és feladatok a jelenből adódnak, a körülmények által determináltak, ezért a vezetői újítás a *mindennapos cselekvés* javítására irányul, nem pedig a célkitűzésre. A pragmatikus politikus tehát nem egyszerű ügyintéző, hanem kiemelkedő vezető, mégpedig a miatt, hogy olyan megoldásokat talál ki és alkalmaz, amelyek másoknak még nem jutott az eszébe.

A pragmatikus vezetőnek ritkán van dolga a tömegekkel; nem mozgalmakat, hanem inkább új *intézményeket* hoz létre. A széles állampolgári csoportok helyett az *elitekre* támaszkodik, őket próbálja befolyásolni, mert tőlük várható el a leginkább az, hogy felismerjék a körülmények és a helyzet által generált feladatokat és célokat, és ők képesek arra is, hogy mozgásba hozzák a szélesebb körű cselekvést. Az eliteket a kölcsönös érdekelttség, és nem valamilyen személyes kötődés vagy vonzalom kapcsolja össze a pragmatikus vezetővel. Az ilyen vezetőnek tehát nem kell a tömeggel kommunikálnia, ellenkezőleg, jobb, ha távolságot tart tőle.

A pragmatikus vezető kommunikációjára ezért a *racionalitás* a jellemző, és nem az *emocionalitás*, mint a másik két típusra. Azt sugallja, hogy a reális körülményekből indul ki és nem a múlt értékeiből vagy a jövő vonzó képéből. Ennek megfelelően a vezető imázsában és önképében a *hozzaértés* dominál, a szakmai jártasság az egyes intézkedési területeken.

A pragmatikus vezető számára szükséges valamilyen *minimális szintje* a *csoportkohézió*nak, különben nem lehetséges az együttműködés, mert nincsen egyetértés az értékekben és célokban – hiszen ezeket nem a pragmatikus vezető tűzi ki.

Megjegyzések

A modell kidolgozói leszögezik, hogy vannak vegyes viselkedésű politikusok. Ez azt jelenti, hogy egy-egy vezér az élete során szituációtól függően alkalmazhatja hol az egyik, hol a másik, hol a harmadik típusra jellemző viselkedési formát, és kommunikációt. Vannak vezérek, akiknek ez könnyen megy, mások viszont esetleg csak egyetlen típusnak megfelelő magatartásra képesek; ők kiszolgáltattak a történések forgandóságának, de rövidebb időszakokban nagy sikereket érhetnek el.

A vezető akkor a legsikeresebb, amikor ugyanaz a megnyilvánulása egyszerre percipciálható karizmatikus, ideologikus és pragmatikus típusúként. Ilyenkor egyszerre képes támogatást szerezni azoktól, akik karizmatikus vezetőt kívánnak, és azoktól is, akik ideologikust vagy pragmatikust. Másképpen fogalmazva: az állampolgárok egy-egy részéhez helyzettől függetlenül is közelebb állhat valamelyik stílus, mint a másik kettő, ezért ennél fogva is hajlamos lehet arra, hogy minden helyzetet az adott stílus szerint percipciáljon, vagyis olyanként, amelyik karizmatikus vezetőért, avagy ideologikusért, avagy pragmatikusért kiált.

Operacionalizálás

A három politikus, Orbán Viktor, Vona Gábor és Gyurcsány Ferenc tipizálása a fentiek alapján úgy végezhető el, hogy megkeressük a fentiekben bemutatott jellemzők jelenlétét vagy hiányát az egyes politikusok megnyilvánulásaiban. Azt nézzük tehát, hogy egy-egy politikus milyen definíciót ad egy-egy politikai helyzetnek, és milyen kiutat kínál a nehézségekből vagy milyen lehetőségeket lát megnyílni a saját politikai közössége előtt.

Ezeknek a feltárásához első sorban politikusi szövegeket és nyilvános gesztusokat elemeztem. Többféle forrást tekintettem át, de az összehasonlíthatóság végett jelentős súlyt fektettem az azonos műfajú szövegek és események vizsgálatára, nehogy a megnyilvánulások milyensége a műfaji eltéréseknek legyen a következménye. Erre jó lehetőséget kínált a három politikus, ugyanis a vizsgált időszakban mindegyik tartott évértékelőt, programhirdető rendezvényt, Vona Gábor és Orbán Viktor pedig még abban is közös, hogy mindketten adtak heti interjúkat a médiában és Erdélyben is tartottak egy-egy terjedelmesebb előadást.

Vizsgálom másodsorban azt is, hogy a politikusi megnyilvánulásokra hogyan reagálnak a szélesebb politikai közösségek. Hely hiányában csak a közvetett reakciókat veszem számba: a politikus vagy a pártja népszerűségének a változását, és azokat a felméréseket, amelyek mérték egy-egy politikusi kezdeményezés fogadtatását.

A HOSSZÚ 2015-ÖS ÉV

Ha emlékezetes lehet bármi is a 2014 tavaszi országgyűlési választásokkal és az akkori kampánnyal kapcsolatban, akkor az az, hogy a kormányoldal semmilyen ígérettel, jövőképpel nem hozakodott elő a kampány során. A miniszterelnök tehát – a korábbi döntően karizmatikus vezetői viselkedésétől markánsan eltérve – az egész 2014-es év folyamán nem fogalmazott meg víziót az ország jövőjével kapcsolatban. Ennek a legvilágosabb bizonyítéka az amúgy az illiberális állam gondolata miatt híressé vált 2014-es tusnádfürdői beszéd. Ezt Orbán Viktor egyenesen azzal a gondolattal zárta, hogy minden lehetséges, vagyis – a visszajáról nézve – nem vázolható fel az a cél, amelyik felé az ország hosszabb távon kellene, hogy tartson. Az illiberális állam és demokrácia negatív meghatározás, és általában is inkább értették a nyilvánosságban az addig történetek összefoglaló megnevezésének, mint jövőképeknek.

A miniszterelnök tehát hosszú idő után először nem ad víziót a jövőről, sem karizmatikust, sem ideologikust. Ahogyan majd ő maga is értékeli ezt az időszakot a 2015 eleji évértékelőben:⁴ elkényelmesedtek, azt hitték, a három választási győzelem után némi nyugalom következik. Ez az eseménytelen időszak azonban nem jött el, és a kormányoldalnak valahogyan reagálnia kellett.

A nyugtalanságnak az egyik csúcspontja a két októberi tüntetés az internetadó terve ellen. A kormány, maga Orbán Viktor is, visszakozni kényszerül, és a népszerűsége jelentős csökkenésnek indul. December táján jelentkeznék az első jelei annak, hogy a koalíció új ügyek bevezetésével próbál figyelmet és támogatást szerezni.

- Ennek a sorozatnak az első darabja a kötelező iskolai drogteszt ügye december elején. A javaslat nem talál széles körű támogatásra.
- Január eleje elhozza az év első párizsi terrortámadását a *Charlie Hebdo* nevű hetilap szerkesztősege ellen. Magyarország együttérzését kifejezendő Orbán Viktor Párizsba látogat, majd január 11-én rövid interjút ad a bevándorlás ellenes álláspontjáról.⁵ Ez nagy port ver fel, de a miniszterelnök egyelőre nem erőlteti a témát.
- A 2015 eleji évértékelő beszéd fő témája a keményen dolgozó kis ember megsegítésének a programja, amely valószínűleg a következő fő *issue* lett volna migránsválság híján.⁶
- A március és az április nagy része úgy telik el, hogy a miniszterelnök nem foglalkozik a bevándorlás kérdésével, holott például hosszú előadást tart a külföldön szolgáló magyar nagyköveteknek.⁷ Innen nézve tehát úgy tűnik, mintha a miniszterelnök nem döntötte volna el, hogy ez lesz az elkövetkező időszak fő témája. Ennek talán az volt az oka, hogy az Európai Bizottság már dolgozott az új bevándorlási stratégiáján, de még nem lehetett tudni, hogy az mit fog tartalmazni.⁸

- Ezért érthető, hogy egy időre Orbán Viktor hátat fordít az ügynek, és a következő *issue*-ként a halálbüntetés napirendre vételét kezdeményezi, mégpedig április 28-án. A téma majd a miniszterelnök májusi strasbourgi európai parlamenti meghallgatását követően enyészik el.

Közben kiderül, hogy az Európai Bizottság, tehát az európai elit meghatározó szereplői a menekültek elosztását elrendező kvóta alapján képzelik el a válság kezelését. Így végül a migrációs válság marad a legfontosabb a kormányoldal által kipróbáltak közül.

Ennek a kérdésnek a kapcsán mutatom be a három politikus viselkedését, mégpedig Orbán Viktorral kezdve, mivel ő konstruálja meg először az eseményeket *issue*-ként.

Orbán Viktor

A miniszterelnök tehát nem kevés kísérletezés után jutott el a bevándorlás témájához, ezt azonban nagyon gazdagon, több regiszteren játszva jelenítette meg, és helyezte vezetői viselkedésének fókuszába. Érdemes végignézni mindhárom típus jellemzőinek érvényesülését a megnyilvánulásaiban.

A karizmatikus vezető

Vízió a jövőről. Ha Orbán Viktor bevándorlás ellenes politikusként jelent meg, van-e értelme pozitív jövőképről, a karizmatikus vezető legfontosabb attribútumáról beszélni a viselkedésével kapcsolatban? Van, mégpedig kétféle értelemben:

1. A karizmatikus vezető ahhoz képest vetít előre pozitív jövőképet, amelyen tendenciák szerint éppen mutatkoznak és fenyegetnek. Ennek a miniszterelnök kétségkívül megfelelt. Pozitíve azt ígérte, hogy olyan jövőt fog biztosítani, olyanért fog harcolni a brüsszeli bürokraták és az európai politikai elit többi reprezentánsa ellenében, amelyiket nem háborgatja majd a más kultúrájú és integrálhatatlan tömegekkel amúgy másutt eddig elkerülhetetlennek bizonyult konfliktusok sokasága.
2. Sokak számára bizonyára bebizonyosodott, hogy ha van politikus Magyarországon, de egész Európában, aki a jövőbe lát, tehát a hagyományos értelemben is karizmatikus, akkor az Orbán Viktor. Ebben az értelemben sikerült kialakítani egy olyan miniszterelnöki imázst, amelyik szerint mindenki másnál inkább meg lehet bízni Orbán Viktorban, ha veszélyes folyamatok alakulnak ki.

Érdemes hozzátenni, hogy az év második felében nemcsak a 2015 folyamán folytatott migrációs politika kaphatott igazolást, hanem az a 2010 óta megvalósított és már korábban meghirdetett doktrína, amelyik a nemzeti függetlenséget és szuverenitást, aktuálisan az Európai Unión belüli függetlenséget és szuverenitást állította a középpontba.

Személyes példa, bizalom. A bizalom a karizmatikus vezető legfontosabb tőkéje, s ez az év folyamán lassan helyreáll, majd meg is haladja a korábbi szintet.

A miniszterelnök egyik szólama szerint különbséget kell tenni a migránsokkal kapcsolatos egyéni köteleességek és a politikai, állami szintű köteleességek között. Orbán Viktor felesége, Lévai Anikó ennek megfelelően kétszer is meglátogatott menekült táborokat, ugyanakkor a miniszterelnök éppen arra utalt nem egyszer, hogy a tömeges és civil szervezetek által szisztematikusan nyújtott segítség morálisan is problematikus, mert újabb migránsokat hív Európába, kitéve őket különféle veszélyeknek.

Érintkezés a tömeggel. A kormány nemzeti konzultációt indított a bevándorlás ügyében, majd aláírást gyűjtetett a kvótarendszer ellen. A széleskörű plakátkampány is közvetlen egyirányú kommunikációt biztosított.

Érzelmek. Aligha kérdéses, hogy a miniszterelnök lépései megmozgatták nem kevés ember érzelmeit, hiszen a bevándorlást mindig is olyan dolognak írta le, amitől félni kell. A vonatkozó kutatások is igazolták ennek a hatását. A félelem tárgya vagy oka hol egy jövőendő kedvezőtlen állapot volt, tudniillik a párhuzamos társadalmak létrejötte, hol pedig a migránsok közé keveredő terroristák.

A bevándorlással kapcsolatos kormányzati és személyes lépései viszont sokakban előhívhattak pozitív érzéseket, például büszkeséget, hiszen Orbán Viktor rendszeresen elégedetten nyilatkozott arról, ahogyan a magyar delegáció állta a sarat az uniós tárgyalásokon, majd, az év vége felé a határázár hatékonysága, illetve a menekült kvótarendszer önkéntessé tétele nyomán kifejezetten az elégtételt kapott politikus hangján szólalt meg.

A másik oldalról közelítve: a potenciális és aktuális támogatói számára a miniszterelnök eljárása kevésbé tűnhetett érzelmektől irányítottnak, ugyanakkor egyszer-egyszer beszélt az érzelmek fontosságáról is: „Mi is szívemberek vagyunk, de nem vagyunk agyatlanok, a kettőt egyensúlyban kell tartani... Észnél kell lenni, itt most nem szabad engedni sem a szép szavak csábításának, sem az együttérzésnek, amelyre ugyanakkor mindig szükség van...”⁹

Közösségképzés és identitásépítés a célok jegyében. Magyarország gyakran tűnt fel Európa és a kereszténység, a keresztény kultúra védelmezőjeként a miniszterelnöki megszólalásokban. Volt, hogy az ország egyenesen európaibbnak nyilvánított, mint a nyugati szereplők tekintélyes köre. Külön közösségépítési erőfeszítéseket láthattunk a visegrádi országokat illetően.¹⁰

Személyes hatalom és döntési kompetencia. Számos esetben kritizálta a nyugati politikai vezetőket a döntésképtelenségükért. Ez a visszajáról egyben a saját döntésképtelenségének a hangsúlyozása. Kétségtelen, hogy a január eleji indulást követően a miniszterelnök szinte hetente hozott döntést a bevándorlás kezelését illetően. Ezek közül az ismertebbek a nemzeti konzultáció elindítása, aztán a tavaszi plakátkampány, majd nyáron a kerítésépítéssel kapcsolatos döntések és ősz elején az illegális bevándorlással foglalkozó jogsza-

bályi keretek átalakítása. Ezt követték a hatósági fellépések és még egy sor döntés a kötelező kvótának bíróság előtti megtámadásától a vele kapcsolatos népszavazás 2016-os kezdeményezéséig.

Fenyegető tendenciák, válság. A migráció kérdését már január 11-én is fenyegető tendenciaként jelenítette meg, és mivel ezt egy terrortámadás kapcsán tette, ezért tulajdonképpen nagyon erőteljesen kezdett a téma tárgyalásába. Csak spekulálhatunk azon, hogy mivel hagyományosan a Jobbik volt a bevándorlás ügygazdája (*issue owner*), ezért nagyon fenyegetőnek kellett beállítani a tendenciát ahhoz, hogy ne pusztán egy jobbikos téma átvételének mutakozzék a lépés. Talán ennek a számlájára írhatjuk a bevándorlással kapcsolatos plakátkampányt is.

Identitásproblémák: gyenge vagy megrendült identitás. A miniszterelnök számos alkalommal beszélt arról, hogy Európának megrendült az identitása, és ezért nem képes hatékonyan intézkedni a válsággal kapcsolatban. Ő viszont éppen a megerősödött magyar identitás jegyében képes erre, s az Unió részeként Magyarország ezáltal az európai identitás megerősítéséért is tesz.

Kohézióhiány. Orbán Viktor szerint a bevándorlók szabályozatlan beengedése tovább fogja rontani az európai társadalmak kohézióját, tovább erősítik azt a tendenciát, hogy a megengedő országokban párhuzamos társadalmak jöjjenek létre.

Az ideologikus vezető

Értékek a múltból. Május közepén, az Európai Parlamentben lefolyt vita környékén kapcsolja össze Orbán Viktor először a migrációt a szólásszabadsággal. Ez a fordulat azért is következhet be, mert a halálbüntetéssel kapcsolatos miniszterelnöki kezdeményezést és a bevándorlást támadó kritikák ilyen módon egyként az európai elit doktrinersége bizonyítékának láttathatók, hogy ugyanis Európában vannak doktrínák, amelyekkel kapcsolatban sokan még vitát sem akarnak engedni, holott vitázni mindenről szabad kell legyen. Később további szabadságjogok és értékek védelme kapcsolódik össze a bevándorlás-ellenességgel: a nemek egyenjogúsága, a vallásszabadság, a jogegyenlőség, a félelemmentes élethez való jog. Tusnádfürdőn ezt mondja: „...számunkra a tét ma már Európa, az európai polgár életmódja, az európai értékek és az európai nemzetek megmaradása vagy eltűnése, még pontosabban felismerhetetlenségig történő megváltozása”.¹¹

Később még élesebben fogalmaz: „Európa nem vállalja saját magát. Az európai szellem és az ő emberei ma felszínes és másodlagos dolgokban hisznek: emberi jogokban, haladásban, nyitottságban, újfajta családokban, toleranciában. Ezek szép és kedves dolgok, de valójában másodlagosak, mert csak származékok. Igen, Európa ma hisz a másodlagos dolgokban, de nem hisz abban, ahonnan és amiből ezek a dolgok származnak. Nem hisz a kereszténységben, nem hisz a józan észben, nem hisz a katonai erényekben, és nem hisz a nem-

zeti büszkeségben. Nem hisz abban, ami létrehozta, és ami valaha ő maga volt, nem hisz benne, nem áll ki mellette, nem érvel, nem harcol, és végképp nem hoz áldozatot érte.”¹²

Jól érzékelhetően a felsorolt értékek nem egyszerűen attól értékek, mert a ma élő emberek azoknak fogadják el őket, hanem azért, mert a múltból hagyományozódtak Európára.

Az akadályok lebontása. A miniszterelnök szerint az értékek érvényesüléséhez le kell bontani a brüsszelizmus, a politikai korrektség akadályait, és – praktikusán – azokat a konkrét jogszabályi akadályokat is, amelyek gátolják például a régi bevált határvédelmi módszerek alkalmazását.

Erős ingroup-outgroup megkülönböztetés. Brüsszel, a magyar és a nemzetközi baloldal, bizonyos általában meg nem nevezett európai kormánytényezők, a központilag vezérelt nyugati média és a Soros György, valamint mások által irányított és finanszírozott civil szervezetek alkotják ebben a küzdelemben a külső csoportot. Ez a definíció néha azt a formát vette fel, mely szerint: „Létrejött egy bizzar nagykoalíció: az embercsempészek, az emberjogi aktivisták és a brüsszeli bürokraták koalíciója. Ez a koalíció nem azon dolgozik, hogy véget vessen a népvándorlásnak, épp ellenkezőleg: azért dolgozik, hogy biztonságosan, gyorsan és jogszerűen ideszállíthassa és betelepíthesse közénk a migránsokat.”

A pragmatikus vezető

Innovatív praktikus lépések. Bárki vagy bármi, lett légyen a különféle eszközök első kiöltője, a kerítésnek, a határzárnak, a fegyveres erők bevetésének a gondolata, alighanem Orbán Viktor személyéhez kötődik, hiszen ezekkel ő állt elő, vagyis magához kötötte őket. A számtalan bel- és külföldi kritika csak még inkább megerősíthette a miniszterelnök támogatóiban azt a benyomást, hogy itt jelentős innovációkról van szó. Minthogy ősszel más országok is bevezették ezeket az eszközöket, például a kerítést, ezért megerősödhetett az a nézet, hogy Orbán Viktor volt az első innovátor Európában, aki megfelelő megoldásokat talált ki a probléma kezelésére.

Intézményteremtés. A határvédelem megerősítése végett a miniszterelnök több intézményt is teremt. Ezek jobbára a jogszabályalkotás és az igazságszolgáltatás területére esnek.

Szövetség az elitekkel. A miniszterelnök számos szövetségkötési kísérletet mutatott fel 2015 folyamán. Ebbe sorolhatjuk az év eleji egyeztetést a parlamenti frakciókkal, a visegrádi országok vezetőivel, a migrációs útvonalon fekvő országok vezetőivel és az egyéb uniós partnerekkel, főleg a néppárti tényezőkkel és külön a bajor vezetéssel.

Racionalitás, hozzáértés. A hívek körén kívüliek előtt a migrációs politika lépéseinek racionalitása jobbára csak utólag mutatkozhatott meg; addig sokan az ellenzékben, a nyugati elitben és a médiában inkább egyszerű ide-

gengyűlöletet láttak mögöttük, olyan tetteket, amelyek a következményeiket tekintve is irracionálisak, hiszen Magyarországnak inkább az lenne az érdeke, hogy minél több embert fogadjon be, már csak a demográfiai tendenciák enyhítése végett is. Ahogyan azonban szeptember folyamán az adatok igazolni látszottak például a kerítésépítést, úgy tűnhetett sokak számára a lépés mégis csak racionálisnak.

Legalább minimális közösségi kohézió. Ez a kritérium elsősorban a külföldi partnerekkel folyó kommunikációban érvényesülhetett, ugyanis a magyar baloldali ellenzék kezdettől és mindvégig élesen ellenezte a miniszterelnök lépéseit. A környező országokkal viszont sikerült olyan szituációt kialakítani, amelyik azt sugallta, hogy ebben az országcsoportban van legalább egy minimális összetartás, s ez elegendő ahhoz, hogy kifejezetten ebben a kérdésben közös cselekvésre is hajlandók legyenek.

Röviden azt mondhatjuk, hogy Orbán Viktor mindhárom vezetői viselkedési stílus eszközeit alkalmazta a migrációs válság kommunikálásában és kezelésében. Mihelyt a kormányoldal megtalálta az investálandó *issue*-t, gazdag eszköztárat vonultatott fel vele kapcsolatban.

Vona Gábor

Ellenzéki és ráadásul radikális jobboldali párt vezetőjeként Vona Gábor számára a leginkább kézenfekvő választás a három stílus közül az ideologikus vezetőé (Kiss, 2016). Olyan mozgalmat irányít, amelyik Attila unokáit egyesíti, a Szent Korona alapján politizál, és például erősen épít meghatározott csoportokkal, például a helytelenül viselkedő cigányokkal, mint outgrouppal szembeni önmeghatározására. A pártelnök azonban képes arra, hogy stílust váltson, valahányszor ehhez kedvező helyzetet lát a magyar politikai életben. Ez történik 2013 elején, amikor a kormányoldal népszerűsége éppen mélyponton van, és hasonlóképpen 2014 végén. Vona Gábor mindkétszer logikus fordulattal kísérletezik: karizmatikus vezetőként nyilvánul meg.

2015 legelején, tehát még a migrációs válság kitörése előtt, látva Orbán Viktor és a kormánykoalíció hanyatló népszerűségét, továbbá a baloldal elhúzódozó válságát, Vona Gábor éértékelőjében a politikai helyzetet így jellemzi: „A tavalyi év őszének leglényegesebb belpolitikai változása a Fidesz megrogyggyanása volt. Új helyzet állt elő azzal, hogy a kétharmados tévedhetetlenség és legyőzhetetlenség mítosza megdőlt. A széljárás nem módosult, hanem teljesen megváltozott. Orbán Viktor 2014 őszi helyzete és Gyurcsány Ferenc 2006 őszi helyzete között érdekes párhuzam fedezhető fel.”¹³

Ennek megfelelően lehetőségnek látja támogatottságban felnőni a Fidesz–KDNP mellé.

A növekedés stratégiáját a néppártosodás programja adta, ami a CIP-modell nyelvére lefordítva a karizmatikus vezető típusának megfelelő viselkedést, ennek a repertoárba való beemelését jelentette.

A karizmatikus vezető

Vízió. A néppártosodás értelemszerűen a meglevőnél jóval szélesebb kör meghódítására utal. A beszéd túlnyomó része ezért a jövőről szól. Részben tézisszerűen, részben kérdések formájában, de a kérdések is sugallják a válaszokat.

Ehhez a pártnak olyan ügyeket kellett felkarolnia, amelyek sokakat vonzhatnak. És valóban, látjuk is ennek a jeleit. A 2015-ös évindító alkalmával Vona Gábor meghirdet egy négy pontos országos aláírásgyűjtést: „...februártól a Jobbik országos aláírásgyűjtésbe kezd négy kérdést illetően. Az első arról szól, hogy a 40 éves munkaviszony utáni nyugdíjba vonulás lehetőségét a férfiakra is kiterjesszük. A másik, hogy egy bizonyos sáv szélességig ingyenessé tegyük az internetet. A harmadik a bevándorlás rémisztő tendenciája elleni fellépést helyezné kilátásba, a negyedik pedig Magyarországnak semlegességet követelne egy esetleges NATO–Oroszország konfliktusban.”

Érdekes a bevándorlás kérdésének a helye a kérdéssorban. A párt hagyományosan bevándorlásellenes, mégis a pont csak a harmadik. A pártelnök a néppártosodás jegyében beveszi a pontok közé, mert talán számít arra, hogy ez komoly üggyé válik az év folyamán, ráadásul a miniszterelnök már felvette a témát a nyilvánosságban és az rengeteg kommentárt kapott, ugyanakkor nem helyezi az élre, mert azzal valószínűleg elriasztaná ugyanazokat, akiket éppen meghódítani igyekezik.

A lehetőségek hangsúlyozása. 2015-ben így zárja az évadnyitót: „...tudom, hogy vannak közöttetek betegek, vannak sikertelenek, vannak szegények, vannak magányosak, vannak boldogtalanok, sajnos ezeken egy politikai közösség nem nagyon tud segíteni. De van, amiben igen. Mert mindezek mellett, bármilyen dolog is kínozza az embert, attól még magyar, része – nem egy tömegnek – hanem egy közösségnek, és ezzel lehetőséget, esélyt kapott, hogy minden megpróbáltatása ellenére ne unalmas, sehonnai élete legyen. Hogy részt vegyen egy hatalmas kalandban, egy kárpát-medencei álom megvalósításában, hogy ennek a nagy küzdelemnek bármily kicsiny módon is, de a része és a mozgatója legyen. Bárki átélheti, hogy ő is fontos.”

A közéletben, a Jobbik által elképzelt jövő kialakításában tehát mindenkinek helye és szerepe van, sőt, ez teszi igazán értékesé az egyén életét.

Az ideologikus vezető

Hogy az említett karizmatikus pillanat valóban csak átmeneti, azt talán a leginkább Vona Gábor „Októberi gondolatok” című 2015-ös szövege igazolja.¹⁴ Ez valóban az ideologikus vezető képét mutatja, holott az alkalom arra is szolgálna, hogy Vona Gábor vízióval álljon elő. A szöveg nagyon jellegzetes ideo-

lógiai felütéssel kezdődik: „Ma 12 éves a Jobbik. 2003. október 24-én ezen a napon vettük át Pongrátz Gergelytől a lyukas zászlót és ezen a napon fogadtuk el az Alapító Nyilatkozatot. Mind a lyukas zászló, mind az alapító dokumentum azóta is iránytű. Az évforduló azonban mindig megállásra, körülnézésre, számvetésre sarkallja az embert. Engem is. Az iránytű által meghatározott cél tehát adott...”

Amikor pedig később arról ír, hogyan lehetne legyőzni a Fideszt 2018-ban, akkor végül is az egyetlen reményt a hitelességbe helyezi, tudniillik abba, hogy: „...lesz egy hitelességi verseny is, nagyon egyszerűen fogalmazva: ki a tisztességesebb? Vagy fordítva: ki a korruptabb? Ez az a pont, ahol a Fidesz verhető, hiszen a szocialistákhoz hasonlóan már ellenzéki pártként is korrupciós mechanizmusokra építették a szervezetüket, így kormányra kerülve sem tudtak (vagy akartak) azon változtatni.”

A pártelnök tehát igazi ideologikus vezetőként nyilvánul meg itt is:

- Büszke arra, hogy nem változtattak az Alapító Nyilatkozatuk célkitűzésein.
- Nem ad jövőképet. Van szó a jövőről, de arról nincs, hogy az hogyan nézne ki. Valószínűleg úgy, ahogyan kezdettől elképzelik az értékek érvényesülését.
- Legnagyobb esélyük pedig a saját tisztaságuk és hitelességük a többiek korruptségével szemben.

A bevándorlás karizmatikus használata tehát kivétel; egyébként Vona Gábor visszatér az ideologikus vezető karakteréhez, mégpedig kétféle értelemben:

1. Rendszeresen leszögezi, hogy az ő pártja már régóta bevándorlásellenes politikát folytat, s ebben praktikus megoldásokkal is előálltak már idejekorán. Ennek kapcsán, amikor csak lehetett elmondta, hogy a kerítés ötlete is jobbikostól, tudniillik Ásotthalom polgármesterétől származik, aki már 2014 novemberében előállt ezzel a javaslattal. Hasonlóképpen a Jobbik már 2015 májusában felvetette egy témába vágó népszavazás megrendezését, vagyis a párt ebben is megelőzte a miniszterelnököt és a kormányt.¹⁵
2. Másrészt az értékonzisztencia alá sorolható gesztusként azt is többször megerősítette mind szóban, mind tettben, hogy támogatja a kormány bevándorlás politikáját, ebben az elveihez tartja magát, és nem ellenez semmit csak azért, mert ellenzéki párt.

Gyurcsány Ferenc

Gyurcsány Ferenc politikai pályáját áttekintve azt láthatjuk, hogy a politikus szinte kizárólag karizmatikus vezetőként mutatkozik (Kiss, 2016). Ez a viselkedés széles körben hatásosnak bizonyul a 2004 elejétől 2006 közepéig tartó

időszakban, később azonban megakadályozza abban, hogy az őszi beszéd nyilvánosságra kerülése nyomán kialakult helyzetet megfelelően kezelje, s utóbb a politikus visszaszorul egy olyan szűk közösségbe, amelyiket azok alkotják, akiket kielégít a sokrétű karizmatikus vezetői viselkedése.

Gyurcsány Ferenc, talán a legkeményebb ellenzékiként, a 2015-ös év túlnyomó részében a migrációt nem tekinti problémának. Szerinte Magyarországra nem akar senki sem bevándorolni, tehát a miniszterelnök által folytatott kommunikáció feleslegesen gerjeszt félelmeket, és pusztán el akarja terelni a figyelmet a kormány számára kellemetlen ügyekről.¹⁶ Ha pedig ez nem *issue*, akkor nem szabad vele foglalkozni, különben csak a kormány malmára hajtáná a vizet.

Augusztus végén azonban a politikus már arról beszél, hogy mivel érzékelik az emberek félelmét, ezért keresik a helyes megoldást, amelyik nem esik a „kormányzati populizmus” csapdájába.¹⁷ Ekkortól a pártelnök álláspontja az, hogy közös nagy európai megoldásra van szükség, annak a szellemében, ahogyan Jean-Claude Juncker, európai bizottsági elnök és Siegmund Gabriel, német alkancellár gondolja. Nem lehetségesek nemzeti megoldások a kérdésben, csak európaiak. Csökkenteni kell a bevándorlás ütemét, de nem feladni a nagyvonalúságot, keményen védeni a tengeri és szárazföldi határokat és beépülni az embercsempész bandákba. Magyarország hagyományosan befogadó, de a magyarokban a Szent István-i intelmek ellenére él a félelem az idegenektől. Ferenc pápa is irgalomra int, és arra, hogy ismerjük fel a menekültben az ugyanolyan embert, mint magunk vagyunk.

E rövid ismertetésből is kitetszik, hogy Gyurcsány Ferenc ebben a szituációban, a migráció kérdésében nem működik karizmatikus vezetőként. Ez érthető, hiszen látva a magyar lakosság masszív többségének bevándorlást elutasító álláspontját nem ígérhet olyan jövőképet, amelyben a nagyarányú bevándorlásnak pozitív státusa lehet. Ekkor a leginkább az ideologikus vezető szerepét érzékelhetjük nála.

Szeptember 21-én a Demokratikus Koalíció élőláncot tart a Parlament épülete körül, hogy így tiltakozzék az ellen a jogszabály-változtatás ellen, amelyik lehetővé teszi katonaság bevetését a határokon. Ennek kapcsán Gyurcsány Ferenc hosszú nyilatkozatot tesz a demonstráció értelméről.¹⁸ Csupa ideologikus vezetőhöz méltó fordulatot hallunk.

Értékek a közös múltból. „...létezik egy európai Magyarország is, amely nem Keletre néz, egy törzsi, önmagába forduló világba, hanem tudja, hogy mit jelent a nyugati világ, az antikvitással, a felvilágosodással, mit jelent mindaz, amit az utolsó jó néhány száz évben vagy az antikvitásig visszamenően kétezer évben összeraktunk. Ez a párt a Demokratikus Koalíció, amelynek a támogatói ma kordont vonnak a Parlament köré, a tisztesség, a humanizmus, az európaiság kordonját.”

Erős ingroup-outgroup megkülönböztetés. „Azt akarjuk megmutatni, hogy ez a kormány nem a mi kormányunk. [...] A mi kormányunk arra kérné a magyarokat, hogy nyissák ki a szívüket, és értsék meg, hogy amikor a szemébe néznek sok ezer vagy százezer földönfutónak, akkor ezekben a szemekben önmagunkat láthatnánk: családjainkat, gyermekeinket, szüleinket. [...] Azzal vádolom Orbán Viktor kormányát, hogy emberiség elleni bűncselekmény előkészületét hajtja végre...”

Értékkonzisztencia. „Nem beszélni kell a történelmi magyar nagyságról, hanem úgy kell viselkedni. [...] Örülünk annak, hogy nem úgy, mint a szocialisták, merünk nemmel szavazni és nem sunnyogni. [...] akik a legalapvetőbb kérdésben, élet és halál dolgában, tisztesség és tisztességtelenség dolgában nem mernek egyenesen kiállni, azok nem lesznek képesek vezetni a demokratikus sokaságot.”

A pártelnök által az ősz folyamán készített „Sokak Magyarországa”¹⁹ című irat oldalain is feltűnnek ezek az elemek, de a státusuk egészen más. Itt ugyanis a bevándorlás kérdése mintegy beékelődik a programhirdetésbe, és inkább annak a példajaként szerepel, hogy miért fog egy egyesítettebb Európa bolderabb jövőt hozni a polgárai számára. A bevándorlás körüli krízis tehát csak rávilágít arra a szélesebb összefüggésre, hogy a kontinens lakói csak szorosabb együttműködéssel vehetik fel a versenyt a többi földrész prosperáló országaival. Egyszóval: végső soron a migráció kérdésében is a karizmatikus vezető Gyurcsány Ferenc győzedelmeskedik az ideologikus felett.

INTEGRÁCIÓ ÉS DEZINTEGRÁCIÓ

Lássuk végezetül, hogy a legtágabb értelemben milyen integrációs és dezintegrációs teljesítményt mutattak fel a politikai vezetők a migrációs év folyamán tanúsított viselkedésükkel! Először a népszerűségi mutatók változását mutatom be röviden, majd ismertetem a kifejezetten a migráció társadalmi megítélésével kapcsolatos közvélemény-kutatások eredményeit.

Népszerűségek

A közvélemény-kutatások adatai alapján a 2015-ös évet Orbán Viktor és a Fidesz nyerte. Ha a CIP-modell számára fontos szituációs és viselkedési interakciók kisebb elmozdulásaira vagyunk kíváncsiak, akkor azt látjuk, hogy az év első öt hónapja inkább Vona Gábort igazolja, mint Orbán Viktort vagy Gyurcsány Ferencet.

A közvélemény-kutató szervezetek közül egyedül a Nézőpont Intézet publikált havi jelentéseket.²⁰ A három párt népszerűsége a teljes népesség körében a következőképpen alakult az év folyamán:

1. A Fidesz–KDNP januárban és februárban volt a legalacsonyabb szinten 26%-kal. Ezt követően az adatok némi emelkedést mutatnak, de még májusban is csak 27%-ot ért el a pártszövetség. Júniusban már 30%-os, majd szeptembertől decemberig folytonosan 34%-os a támogatottság. Ez arra utal, hogy az év első öt hónapjában nem véletlen a politikusi téma-keresés drogtesztől halálbüntetésig, és megfordítva: az állampolgároknak a korábbiaknál nem nagyobb része fogadja el a párt és a miniszterelnök helyzetértelmezéseit és kezdeményezéseit. Júniussal azonban megtörténik a fordulat: Orbán Viktor képes további polgárokat megnyerni a párt támogatóinak. Ez a támogatottsági szint meg is marad az év végéig.
2. A Jobbik népszerűsége áprilisban éri el a csúcst 19%-kal, ezt követően hanyatlani kezd. Szeptemberben, amikor a migrációs helyzet a leg súlyosabb Magyarországon, újabb csúcspontot látunk 17%-kal, majd egyenes csökkenést az év végi 10%-os szintre. Azt mondhatjuk tehát, hogy a Jobbik és élén Vona Gábor nem tudta megtartani ügybirtokos státusát a bevándorlást illetően, de tulajdonképpen aligha számíthatott az ellenkezőjére. Vona Gábor időről időre azzal nyugtatta társait, hogy a migrációs válság nem fog évekig fennállni, tehát ez a visszaesés most átmeneti, s mivel láthatólag a kormányoldalnak nincsenek kezdeményezései, ezért nem sokára újra megnyílik az út a párt előtt.
3. A Demokratikus Koalíció egész évben 5-6%-on áll. Gyurcsány Ferenc politizálása tehát sem nem hozott, sem nem vitt el szavazókat a párttól. És bár az MSZP az év folyamán a januári 10%-ról lement 7%-ra, decemberre újra elérte a 9%-ot, ezért még csak azt sem lehet mondani, hogy a rivális baloldali pártnak egészében tartós visszaesést kellett elszenvednie a DK stabilitása mellett.
4. A Nézőpont által kormányváltó rejtőzködőnek, egyéb rejtőzködőnek és nem szavazónak nevezett csoportok összesen 33-35%-os arányt tettek ki egész éven át. Ugyanakkor szeptemberben, a válság csúcspontján ez az arány lement 28%-ra. Innen nézve tehát a migrációs válság és annak pártok általi kezelése szeptemberben és valamennyire októberben a szokásosnál szignifikánsan több egyébként pártot választani nem tudó vagy nem akaró állampolgárt tömörített valamelyik politikai szervezet vagy annak vezetője köré. Ilyenformán a politikai vezérek integrációs teljesítménye ezeknek az adatoknak az alapján és ebben a kategóriában pozitív volt, még ha csak átmenetileg is.

Bevándorlásmutatók

A Nézőpont Intézet június második felében készített felmérést arról, hogy mit gondolnak a megkérdezettek az illegális bevándorlókról. A kutatásból az derül ki, hogy a népesség majdnem fele súlyos gondnak tartja a jelenséget, és további 29%-nyi is inkább gondot lát benne. A baloldali pártok szavazóinak a 60%-a is ebbe a két csoportba tartozik. Mindössze a megkérdezettek 5%-a nem válaszolt, tehát a kérdéskör jól ismertnek mondható, és olyanak, amit az emberek majdnem mindegyike meg is tud ítélni. Ha ez így van, akkor azt mondhatjuk, hogy a témával sikerült az állampolgárok 95%-át integrálni, vagyis elérni azt, hogy a magyar politikai közösség közös kérdésének tekintsék az illegális bevándorlást.

A Nézőpont Intézet a válság tetőpontján, szeptember elején készített egy másik kutatást hasonló kérdéskörben. Ekkor a lakosság 87%-a ellenezte az illegális bevándorlást, 55%-a támogatta a határzárát, az uniós kvótarendszerrel pedig csak 28% értett egyet. A kormány és a Jobbik tehát sikerrel járt: kettejük ötlete, az illegális bevándorlás megállítása óriási többségre tett szert.

Figyelemre méltó, hogy a megkérdezetteknek csak a 18%-a gondolta azt, hogy kizárólag gazdasági bevándorlók vannak az érkezők között. A népesség többi része feltételezte, hogy vagy a nagyobbik vagy a kisebbik része a migránsoknak háború elől menekül. Ez az eredmény valahol a kormányoldal és a baloldal álláspontja között helyezkedik el, hiszen a baloldal szinte kizárólag menekültként emlegette a migránsokat, és Orbán Viktor is időről időre leszögezte, hogy különbséget kell tenni a menekültek és a megélhetési bevándorlók között. Ugyanakkor az is sokszor elhangzott vagy a miniszterelnöktől, vagy a környezetétől, hogy még akkor is, ha valaki valahonnan a háború elől menekült, mire a magyar határra ért, már nem tekinthető menekültnek, mivel átjött számos biztonságos országon. Az adatok alapján tehát azt mondhatjuk, hogy a miniszterelnöki és általában a jobboldali kommunikációnak sikerült rendkívül fontos kérdéssé tennie a migrációt, ugyanakkor arra nem volt képes, hogy a magyar határ átlépőiről az a kép alakuljon ki, hogy ők mind csak valamiért, tudniillik az anyagilag jobb életért vándorolnak, és nem valami elől, tudniillik a háborútól.

A Tárki vonatkozó kutatásai nehezen vethetők össze a Nézőpontéval, ugyanis ezekben mindig menekültekről van szó és sosem bevándorlókról, és különösen nem illegális bevándorlókról. Mégis, a kutatásaik a mi szempontunkból nem mondanak ellent a Nézőpontéból kiolvashatóknak.

Az egyik jelentésükből²¹ az derült ki, hogy Magyarország a leginkább befogadó a visegrádi országok közül akkor, amikor a háborús övezetekből menekülőkről van szó. A legkevesebben mondták október közepén azt, hogy egyáltalán nem kellene őket befogadni, és a legtöbben azt, hogy a letelepedést is lehetővé kellene tenni a számukra.

A talán még érdekesebb Tárki-kutatás az idegenellenességre összpontosított.²² Az adatok azt mutatják, hogy az idegenellenesek aránya 2015 elején ugrott az 1990 óta mért legmagasabb szintre, majd 2015 közepére lement a 2014-es értékre. Másfelől az idegenbarátok aránya 2014-ben és 2015 elején viszonylag magas volt, 2015 közepére ennek a felére csökkent. Többel nőtt a harmadik kategória, a mérlegelők aránya, mint amennyivel az idegenbarátoké csökkent.

Ezek a kutatások azt sugallják, hogy a politikai elit migrációval kapcsolatos kommunikációja arra képesnek bizonyult, hogy a témát fontossá tegye, de arra nem, hogy egyértelműen elmozdítsa a népesség véleményét valamilyen bevándorlásellenes irányba, jóllehet a legnagyobb erőfeszítések ilyen konstukciókat támogattak.

ÖSSZEFOGLALÁS

A dolgozat elején azt a kutatási kérdést tettem fel, hogy mi okozza a politikusok integrációs sikerét. Természetesen a politikai siker tényezői számosak, ehelyütt a sikerek és kudarcok megértésének csak egy bizonyos tényezőjéhez, a szituáció, politikusi viselkedés, közönségi elvárások hármasság illeszkedéséhez, illetve össze nem illéséhez akartam közelebb jutni.

A CIP-modell segítségével arra a válaszra jutottam, hogy a politikusi siker (és kudarc) két tényezőből áll: a kiemelkedő vezetői típusokhoz illeszkedő viselkedésre való képességből, valamint a helyzetfelismerési képességből.

- Az illeszkedő viselkedésre való képesség azt jelenti, hogy, ha úgy hozza a politikai élet, a politikus bele tud helyezkedni a karizmatikus vezető, az ideologikus vezető és a pragmatikus vezető magatartásába, legalább az egyikbe, de inkább kettőbe vagy háromba is.
- A helyzetfelismerési képesség arra vonatkozik, hogy az adott politikus ráérez-e arra, hogy egy potenciális, például exogén helyzetből milyen szituációt lenne érdemes konstruálni, mégpedig olyan új, átértelmezett szituációt, amellyel kapcsolatban aztán képes lesz a megfelelő kiemelkedő vezetői viselkedést felmutatni. Itt a megfelelés célpontja az állampolgárok kellően széles körének a várakozása, a szituáció kezelésének milyenségét illetően.

A hosszú 2015-ös évről szóló leírás azt mutatta be, hogy mennyire sikeresen vagy kudarcosan fogott fel egy-egy politikus egy-egy szituációt, például az ellenfél gyengülését vagy a migráció jelenségét, majd ennek megfelelően sikeres vagy kudarcos átértelmezést terjesztett elő, s aztán a saját helyzetértelmezésének megfelelően sikeresen vagy kudarcosan nyilvánult meg az adott szituációban.

2014 végére olyan politikai helyzet alakult ki, amelynek a legfontosabb jellemzője a kormányoldal szűkülő támogatottsága volt. Ezt nem csak a közvélemény-kutatási adatokból tudhatjuk, hanem abból is, hogy Vona Gábor exp-

licite is így értelmezte a helyzetet, és közeledni kezdett a karizmatikus vezető viselkedéséhez, más oldalról pedig abból, hogy a kormányoldal decembertől kezdve kisebb-nagyobb új ügyek felvetésével próbálkozott.

Orbán Viktor a helyzetre úgy reagált, hogy január 11-én nagyon drasztikusan, tudniillik a terrorizmussal összekapcsoltan, magához vonta a bevándorlás-ellenesség ügyét, holott ez nem volt kézenfekvő sem az európai kontextusban, sem pedig a kormányoldal hagyományait tekintve. Olyan helyzetet vázolt fel, amelynek meghatározója a növekvő bevándorlás volt, egy olyan nyira fenyegető tendencia, amely erőteljes össznépi figyelmet, kormányzati tetteket és európai beavatkozást igényel. A helyzetértelmezései először a karizmatikus vezetőhöz illeszkedtek, majd ezt kiegészítette a praktikus megoldásokkal előálló pragmatikus vezető magatartása, végül időről időre megjelentek a hagyományos európai értékek szellemében cselekvő ideologikus vezető megnyilvánulásai is.

Vona Gábor a 2014-es kormányoldali vízióvákuumot felismerve karizmatikus vezetőként állt elő 2015 első felében, és ezzel jelentős támogatásnövekedést hozott pártjának. Ezt követően azonban úgy értelmezte a helyzetet, hogy a kormányoldal tartósan átvette a bevándorlás-ellenesség ügyét, ebben a Jobbik nem képes fölébe kerekedni, s mivel az ügy elvonja a figyelmet minden másról, ezért átmenetileg nincsen remény a népszerűség növekedésre. Kissé lelassította tehát a néppártosodás címen futó támogatásbővítési erőfeszítéseket, és ennek részeként visszaszorította a saját karizmatikus vezetői viselkedését.

Gyurcsány Ferenc nem látott a migrációs helyzetben lehetőségeket. Részben azért nem, mert Magyarországon nehéz lett volna pozitív karizmatikus víziót adni a bevándorlás felerősödésével kapcsolatban, részben pedig azért, mert a politikus és a pártja számára a fő tájékozási pont az Európai Bizottság és a nyugati elit, amelyik csak sokára ébredt rá az ügy fontosságára, és még tovább tartott az, amíg az európai elit valamilyen megoldásnak láttatható javaslattal állt elő. A politikusnak tehát nem volt saját helyzetértelmezése a migrációs hullámmal kapcsolatban, egyedül a kormány kritizálására összpontosított, amely kritika Gyurcsány Ferenchez méltón most is karizmatikus jellegű volt, bár keveredett bele ideologikus elem is.

JEGYZETEK

¹ A modell részleteit és igazoló kísérleteit lásd: Mumford, 2006, Mumford–Van Doom, 2001, Mumford et al., 2007, Mumford et al., 2008, Strange–Mumford, 2002, Strange–Mumford, 2005.

² A Jobbikról több mű is szól, például Róna 2014.

³ Az eredeti tipológia gazdagabb ennél, de számos komponense nem szükséges az empirikus kutatás értelmezéséhez.

- ⁴ „A keményen dolgozó emberekről szólnak a következő évek”, 2015. február 27. Orbán Viktor kommunikációjának dokumentumai a *2010-2015.miniszterelnok.hu* oldalon található.
- ⁵ „Mi magyarok osztozunk a franciák fájdalmaiban”, 2015. január 11.
- ⁶ Erre utal például „A kormányzás kulcsa mostantól a figyelem” című beszéde május 29-én.
- ⁷ „Új világtrendhez kell alkalmazkodnia a magyar külpolitikának”, 2015. március 9.
- ⁸ Június 12-én arra utal, hogy „az Európai Bizottság egy, a tagállamok kormányfőinek állásfoglalásával ellentétes megoldást szorgalmaz”. http://2010-2015.miniszterelnok.hu/cikk/minden_lehetoseget_szamba_kell_venni_a_bevandorlok_kerdeseben
- ⁹ „Magyarországra nem hozni kellene bevándorlókat, hanem el kellene őket vinni”, 2015. június 25.
- ¹⁰ Ez külön megerősítette azt a már 2013 óta élő motívumot: ez idő szerint Közép-Európa az Unió legsikeresebb régiója.
- ¹¹ „Orbán Viktor előadása a XXVI. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban” 2015. július 25.
- ¹² „Jó hír a híveinknek, rossz hír az ellenfeleinknek: a következő harminc évben is itt leszünk!” 2015. december 13.
- ¹³ „Vona Gábor éwertékelő beszéde 2015. január 31-én” http://alfahir.hu/itt_elolvashatja_vona_gabor_teljes_beszedet
- ¹⁴ „Októberi gondolatok”, <https://jobbik.hu/hireink/vona-gabor-oktoberi-gondolatok>
- ¹⁵ „Népszavazás a bevándorlás ügyében” *Vona7*, 2015. máj. 15.
- ¹⁶ Aréna, *Infórádió*, 2015. március 3. Ugyanezt megismételte két hónappal később: Gyurcsány Ferenc - Skandalum amit a miniszterelnök csinál ATV, 2015. 04. 30.
- ¹⁷ Gyurcsány Ferenc - A DK feljelentést tett a határzár miatt ATV, 2015. 08. 24.
- ¹⁸ „Gyurcsány Ferenc: Élőlánc a Parlament körül - 2015.09.21. - Sajtótájékoztató” <https://www.youtube.com/watch?v=IFsKgt1x92Q>
- ¹⁹ <http://sokakmagyarorszaga.hu/>
- ²⁰ Ezek a <http://nezopontintezet.hu/analysis/> címen találhatók.
- ²¹ „A visegrádi országok lakosságának véleménye a menekültek befogadásáról” http://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20151118_befogad.html
- ²² „Nem nőtt tovább, de magas az idegenellenesek aránya” http://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20150804_idegen.html

IRODALOM

- Bedell-Avers, K. E.–S. T. Hunter–M. D. Mumford (2008) Conditions of problem-solving and the performance of charismatic, ideological, and pragmatic leaders: A comparative experimental study. *The Leadership Quarterly*, 19, 89–106. doi: 10.1016/j.leaqua.2007.12.006
- Csizmadia Ervin (2006a) Politikai vezetők és politikai környezet I. Miniszterelnöki változásmo-
dellek Európában és Magyarországon *Politikatudományi Szemle*, XV/2-3.
- Csizmadia Ervin (2006b) Politikai vezetők és politikai környezet II. Magyar miniszterelnökök egy
váltáselmélet tükrében *Politikatudományi Szemle*, XV/4.

- Dupcsik Csaba–Szabári Vera (2015) Elméleti bevezető az *Integrációs és dezintegrációs folyamatok a magyar társadalomban* című OTKA-kutatáshoz. *Socio.hu*, 2015/3
- Hogg, M. (2001) A Social Identity Theory of Leadership. *Personality and Social Psychology Review*, 5, 184–200. doi: 10.1207/S15327957PSPR0503_1
- Huddy, Leonie (2001): From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory. *Political Psychology*, Vol. 22, no. 1.
- Kiss Balázs (2015a) Politikai közösség kilencven perc alatt. Identitásváltások kognitív, értékelő és érzelmi dinamikája. *Politikatudományi Szemle*, XXIV/2., 57–87.
- Kiss Balázs (2015b): Elfogultság és közöny. A politikai vezeték integrációs és dezintegrációs teljesítménye Magyarországon. DoI: 10.18030/socio.hu.2015.4.89., 89–107.
- Kiss Balázs (2016) Gyurcsány, Vona, Orbán. Kiemelkedő politikai vezetők Magyarországon. Kézirat
- Körösényi András–Hajdú András–Ondré Péter (2015): Politikai vezetők: kormányfői karrier és teljesítmény. In: Körösényi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*. Osiris–MTA TK PTI.
- Körösényi András–Patkós Veronika (2015): Liberális és illiberális populizmus: Berlusconi és Orbán politikai vezetése. *Politikatudományi Szemle*, XXIV/2.
- Mumford, M. D.–J. R. Van Doom (2001): The leadership of pragmatism: Reconsidering Franklin in the age of charisma. *The Leadership Quarterly*, Vol. 12., Issue 3, 274–309. [http://dx.doi.org/10.1016/S1048-9843\(01\)00080-7](http://dx.doi.org/10.1016/S1048-9843(01)00080-7)
- Mumford, M. D. (2006): *Pathways to Outstanding Leadership: A Comparative Analysis of Charismatic, Ideological, and Pragmatic Leaders*. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah.
- Mumford, M. D.–J. Espejo–S. T. Hunter–K. E. Bedell-Avers–D. L. Eubanks–S. Connelly (2007): The sources of leader violence: A comparison of ideological and non-ideological leaders. *The Leadership Quarterly*, 18, 217–235. <http://dx.doi.org/10.1016/j.leaqua.2007.03.005>
- Mumford, M. D.–A. L. Antes–J. J. Caughron–T. L. Friedrich (2008): Charismatic, ideological, and pragmatic leadership: Multi-level influences on emergence and performance. *The Leadership Quarterly*, 19 144–160. <http://dx.doi.org/10.1016/j.leaqua.2008.01.002>
- Róna Dániel (2014): *Jobbik-jelenség*. Doktori disszertáció, BCE.
- Strange, J. M.–M. D. Mumford (2002): The origins of vision. Charismatic versus ideological leadership. *The Leadership Quarterly*, 13, 343–377.
- Strange, J. M.–M. D. Mumford (2005): The origins of vision: Effects of reflection, models, and analysis. *The Leadership Quarterly*, 16, 121–148.
- Szabó Márton (2006): *Fideszvalóság. Diszkurzív politikatudományi értelmezések*. L'Harmattan.
- Szűcs Zoltán Gábor (2014): A magyar politikai diskurzus változásai 2000 óta. In: Boda Zsolt–Körösényi András (szerk.): *Van irány? Trendek a magyar politikában*. MTA TK PTI–ÚMK.
- Szűcs Zoltán Gábor (2015): A magyar politikai gondolkodás nemzetközi horizontja. In: Körösényi András (szerk.): *A magyar politikai rendszer negyedszázad után*. Osiris–MTA TK.
- Tajfel, Henri (1972): La catégorisation sociale. In: Serge Moscovici (ed.): *Introduction à la psychologie sociale*, tome 1. Librairie Larousse, Paris.